

The impact of factors promoting social capital in rural areas (Case study: Selected villages of Hashtroud city)

Mohammad Akbarpour⁻
Fatemeh Hejazi⁻

In the last two decades, the concept of social capital has been emphasized due to its relationship with basic social components including awareness, participation, trust, cohesion, and social network in the direction of sustainable development of societies, especially rural societies. Social capital in rural communities is considered one of the key factors of development, therefore, to achieve sustainable rural development, having social capital is essential. This research has focused on the role of effective factors in the promotion of social capital in selected rural areas in Hashtroud City. While in the traditional view of management, economic, physical, and human capitals play a fundamental role. But, in the new attitude, the settlements need to improve the social capital more. Because, without improving social capital, it will not be possible to use other capitals in an optimal way. In a settlement that does not benefit from sufficient social capital, its other capital will also disappear. Therefore, the issue of social capital is considered a fundamental category. The findings of the current research, which was conducted using a descriptive-survey method and based on a questionnaire, indicate that individual, social, economic, and institutional factors have a significant relationship with social capital. Thus, the results of the path analysis showed that individual factors with an overall effect of 0.739 and economic factors with an overall effect of 0.6361 respectively have the greatest effect on social capital in the studied villages, and structural-institutional factors with an overall effect of 0.174 have the least effect. It has had the most impact on other factors affecting social capital. Social capital in rural communities is considered one of the key factors of development, therefore, to achieve sustainable rural development, having social capital is essential.

Keywords: Almalu village, Hashtroud city, Individual factors, Social capital, Social factors,.

⁻ Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, I.R.Iran (Corresponding author).

m.akbarpour@razi.ac.ir

0000-0002-6021-8859

⁻ Master's student in Quran and Hadith Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, I.R.Iran.

f.hejaaazi@gmail.com

0000-0002-6021-8859

دو فصلنامه علمی «دانش سیاسی»، مقاله پژوهشی، سال یستم و یکم، شماره اول (پیاپی ۴۱)، بهار و تابستان ۱۴۰۴، صص. ۲۲-۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۱۸

مقاله برای بازنگری به مدت ۳۸ روز نزد نویسندگان بوده است.

میزان تأثیر عوامل ارتقای سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای منتخب دهستان آلمالو شهرستان هشترو)

محمد اکبرپور*

فاطمه حجازی**

چکیده

سرمایه اجتماعی در جوامع روستایی یکی از عوامل کلیدی توسعه محسوب می‌شود؛ لذا برای رسیدن به توسعه پایدار روستایی، برخورداری از سرمایه اجتماعی از ضروریات می‌باشد. این پژوهش به شناسایی و تحلیل میزان تأثیر عوامل مؤثر بر ارتقای سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی منتخب در شهرستان هشترو پرداخته است. درحالی‌که در دیدگاه سنتی مدیریت، سرمایه‌های اقتصادی، فیزیکی و انسانی نقش بنیادین ایفا می‌کند؛ اما در نگرش نوین، سکونتگاه‌ها به بهبود سرمایه اجتماعی بیشتر نیاز دارند؛ زیرا بدون بهبود سرمایه اجتماعی، بهره‌گیری از دیگر سرمایه‌ها به گونه‌ای بهینه امکان‌پذیر نخواهد بود. سکونتگاهی که از سرمایه اجتماعی کافی بی‌بهره است، دیگر سرمایه‌های آن هم از بین می‌رود. این پژوهش به روش پیمایشی و مبتنی بر پرسشنامه در بازه زمانی دی‌ماه ۱۴۰۱ تا آخر تیرماه ۱۴۰۲ انجام شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که عوامل فردی با اثر کلی ۰/۷۳۹ و عوامل اقتصادی با اثر کلی ۰/۶۳۶۱ به ترتیب بیشترین تأثیر را بر سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه دارند و عوامل ساختاری - نهادی با اثر کلی ۰/۱۷۴ کمترین تأثیر را در میان سایر عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی داشته است.

واژگان کلیدی: انسجام اجتماعی، جمهوری اسلامی ایران، دهستان آلمالو، روستا، سرمایه اجتماعی، شهرستان هشترو.

* استادیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول).

m.akbarpour@razi.ac.ir

0000-0002-6021-8859

** دانشجوی کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی،

کرمانشاه، جمهوری اسلامی ایران.

f.hejaazi@gmail.com

0000-0002-6021-8859

مقدمه

بیان مسئله: توسعه بیش از هر چیز در گرو برخورداری از سرمایه مناسب است. در دیدگاه سنتی مدیریت توسعه، سرمایه‌های اقتصادی، فیزیکی و انسانی به‌عنوان نقش‌آفرینان اصلی فرایند توسعه مطرح بوده‌اند. امروزه در کنار این سرمایه‌ها، جایگاه سرمایه اجتماعی - به‌عنوان مکمل سرمایه‌های طبیعی و انسانی - چونان یک اصل محوری که ارتباطی دوسویه و هم‌افزا با فرایند توسعه به‌طور عام و توسعه روستایی به‌طور خاص دارد؛ مورد تأکید قرار گرفته است. گسترش سرمایه اجتماعی در روستاها باعث بالا رفتن سطح اعتماد بین افراد و گروه‌ها، توسعه افراد و افزایش مشارکت‌های فردی و گروهی اجتماعی - اقتصادی می‌شود. به‌همین‌خاطر است که روستا و توسعه روستایی دغدغه اصلی بسیاری از پژوهش‌ها و از آن‌جمله پژوهش حاضر را شکل می‌دهد.

اهمیت: جامعه‌ای در مسیر تحقق توسعه موفق است که درک درستی از کارکردهای سرمایه اجتماعی و نقش آن در تحقق توسعه داشته باشد (مریدالسادات و دیگران، ۱۳۹۶، ص. ۵۶). بر این اساس پژوهش حاضر دارای اهمیت کاربردی است؛ چراکه تا شناخت دقیقی از وضعیت سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی به‌دست نیاید، عملاً تحقق توسعه در کشورهایی مانند ایران که دارای درصد بالایی از روستاها است، ممکن نیست.

ضرورت: عدم توجه و یا کم‌توجهی به موضوع توسعه در روستا نه‌تنها منجر به فرسایش منابع مهم روستایی در فرایند توسعه ملی می‌شود بلکه افزون‌بر آن زمینه را برای از بین رفتن روستاها در خلال فرایند توسعه مساعد ساخته و در نتیجه شاهد متروک شدن روستاها و عزیمت روستاییان به شهرها خواهیم بود که می‌تواند مشکلات بسیاری را برای مدیریت ملی ایجاد نماید. بر این اساس پژوهش حاضر دارای ضرورت راهبردی می‌باشد؛ چراکه الگوی حکمرانی ملی را تحت تأثیر قرار داده و بر بهبود کیفیت زندگی در کشور تأثیر مستقیم دارد.

اهداف: کمک به اصلاح و ارتقای الگوی توسعه ملی با توجه به نقش روستاها - از طریق تبیین میزان تأثیر عوامل ارتقای سرمایه اجتماعی در روستاهای منتخب - هدف اصلی این پژوهش را شکل می‌دهد. در این راستا اهداف فرعی عبارت‌اند از: شناسایی وضعیت روستاهای مورد مطالعه از نظر سرمایه اجتماعی، و تبیین رابطه بین متغیر

توسعه با سرمایه اجتماعی روستایی.

سؤال‌ها: پرسش اصلی پژوهش حاضر آن است که: میزان تأثیر عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی در روستاهای منتخب چقدر است؟ در این راستا چند سؤال فرعی مطرح شده است که عبارت‌اند از: مؤلفه‌های اصلی در شناسایی میزان سرمایه اجتماعی کدامند؟ وضعیت سرمایه اجتماعی در روستاهای منتخب چگونه است؟ و بالاخره اولویت عوامل تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی، حسب میزان تأثیرشان در سرمایه اجتماعی چگونه است؟

۱. پیشینه پژوهش

به دلیل اهمیت موضوع، مطالعات و پژوهش‌های زیادی در زمینه عوامل مؤثر بر ابعاد سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی صورت گرفته که در دو سطح زیر بررسی شده‌اند:

۱-۱. سابقه مطالعاتی در نشریه علمی دانش سیاسی

تاکنون در نشریه دانش سیاسی مقاله‌ای درباره سنجش میزان تأثیر عوامل مؤثر بر ابعاد سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی منتشر نشده؛ اما مقاله‌هایی نزدیک به این مضمون به چاپ رسیده که به آنها اشاره می‌شود. صادقی شاهدانی و مقصودی (۱۳۸۹)، سرمایه اجتماعی در استان‌های کشور را سنجیده و دریافته‌اند استان سیستان و بلوچستان دارای بیشترین و استان تهران دارای کمترین سطح سرمایه اجتماعی است. همچنین استان قزوین دارای بیشترین سطح اعتماد و استان تهران از نظر این شاخص دارای کمترین میزان است. ارسیا و صادقی (۱۳۹۸)، تأثیر سرمایه اجتماعی دولت بر توسعه سیاسی از دیدگاه شهروندان تهرانی سنجیده و دریافته‌اند در باب تقویت اعتماد اجتماعی در جامعه، نقش اول را کاهش خشونت دارد، و در ادامه عوامل مؤثر دیگر عبارت‌اند از: جلوگیری از فساد مالی، آسان شدن ارتباطات سیاسی و فرهنگی، و بالاخره اهمیت دادن به عدالت.

۲-۱. سابقه مطالعاتی در سایر منابع

محور اصلی منابع منتشر شده در این زمینه را یک موضوع اصلی شکل می‌دهد و آن هم اینکه سرمایه اجتماعی در روستاها بر تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه ملی دارد؛

برای مثال می‌توان به مهم‌ترین پژوهش‌های زیر اشاره داشت: بورگونوی و آندریو^۱ (۲۰۲۰) نشان داده‌اند که در کشور آفریقایی زیمبابوه سرمایه اجتماعی پایین است و لذا وضعیت توسعه ملی نامطلوب می‌باشد. ریچموند و کسلی^۲ (۲۰۲۲) همین موضوع را در خصوص یک منطقه کوچک در کالیفرنیا شمالی، بررسی نموده و نشان داده‌اند که بهبود معیشت این منطقه که بر ماهیگیری استوار بوده، در پی تقویت سرمایه اجتماعی رخ داده است. قربانی و دیگران (۱۳۹۹) به موضوع مهم وضعیت توسعه پایدار در حوزه روستایی شهرستان بجنورد توجه نموده و به این نتیجه رسیده‌اند که بهبود مناسبات بین روستاهای مختلف این منطقه، از ناحیه عامل اصلی «سرمایه اجتماعی» بوده است. بهرامی (۱۳۹۷) نیز به پژوهش همین موضوع در خصوص وضعیت توسعه روستایی در دهستان‌های شهرستان سنندج پرداخته است. نتایج پژوهش وی نشان می‌دهد که بین سرمایه اجتماعی و رشد سکونتگاه‌های بومی در این منطقه، رابطه‌ای چندسویه وجود دارد. بالاخره می‌توان به پژوهش محمودی و رکن‌الدین افتخاری (۱۳۹۶) اشاره داشت. ایشان موضوع مهم نابرابری فضایی سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی استان خراسان رضوی را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داده است که این مناطق از ناحیه کمبود سرمایه اجتماعی در معرض تهدید هستند.

چنانکه ملاحظه می‌شود منابع اندک موجود، بیشتر به تبیین وضعیت کلی رابطه سرمایه اجتماعی در روستاها با توسعه ملی پرداخته‌اند و محاسبه میزان تأثیر - به جز در یک مورد - محوری نداشته است؛ لذا پژوهش حاضر هم از حیث مورد مطالعه و هم از حیث اهتمام به محاسبه میزان تأثیر، از مطالعات پیشین متمایز است.

۲. مبانی مفهومی و نظری

مبانی مفهومی و نظری پژوهش حاضر در دو بخش تدوین شده است:

۲-۱. سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی از مفاهیم جدید در علوم انسانی است که امروزه مورد توجه محافل علمی بسیاری قرار گرفته است. با عنایت به نقش محوری این مفهوم در پژوهش حاضر در ادامه تعریف و نظریه‌های سرمایه اجتماعی آمده است.

الف. تعریف: اگرچه تلقی‌های متفاوت و متعددی از سرمایه اجتماعی ارائه شده است؛ اما می‌توان وجه اشتراک همه آنها را اعتماد و اعتباری قلمداد نمود که جامعه برای حکومت قائل است و به واسطه آن شاهد تسهیل اجرای سیاست‌های دولتی در عرصه عملیاتی برای حل عمده مشکلات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هستیم (مبشری، ۱۳۸۸، ص. ۱۴۶).

ب. نظریه: ایده محوری سرمایه اجتماعی به پیوندها، ارتباطات میان اعضای یک شبکه به‌عنوان منبعی باارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود. سرمایه اجتماعی، بستر مناسبی برای بهره‌وری سرمایه انسانی و فیزیکی و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می‌شود. بدون سرمایه اجتماعی، پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌شوند (مصطفوی، ۱۳۸۷، ص. ۱۲). براین اساس سرمایه اجتماعی به مثابه یک شبکه ارتباطی فعال و مثبت مطرح است که بر دو رکن اعتماد و اعتبار استوار می‌باشد.

۲-۲. روستا

روستا زیستگاه جماعتی از مردم در خارج از محدوده شهرهاست که با مشخصات جمعیتی معین و به‌عنوان جامعه‌ای مستقل و دارای هویت‌های خاص فرهنگی، تاریخی، اقلیمی، جغرافیایی و اقتصادی با اتکا بر نظام‌های رهبری و مدیریت محلی خود عرصه فعالیت‌های کشاورزی است.

۲-۳. رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه

پژوهش‌های زیادی به رابطه میان سرمایه اجتماعی و پیامدهای مثبت در حوزه‌ها و سطوح گوناگون اقتصادی و اجتماعی توجه کرده‌اند. در این خصوص چند ملاحظه محوری در حد نوشتار حاضر را باید مدنظر قرار داد:

الف. تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقاء شاخص‌های اقتصاد روستایی: نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که همبستگی مثبت و معناداری بین متغیر سرمایه اجتماعی و ارتقاء شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی وجود دارد (شایان و دیگران، ۱۳۹۷).

ب. تأثیر سرمایه اجتماعی بر سطح توسعه‌یافتگی روستایی: نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که رابطه بین دو متغیر سرمایه اجتماعی کلان و سطح توسعه‌یافتگی به‌لحاظ آماری معنادار نبوده است؛ لکن جهت، رابطه گویای رابطه معکوس بین این دو متغیر می‌باشد؛ به‌طوری‌که هرچه از مناطق کمتر توسعه‌یافته به‌سوی مناطق بیشتر توسعه‌یافته می‌رویم، میزان سرمایه اجتماعی کاهش می‌یابد (خوشفر و میرزاخانی، ۱۳۹۵).

پ. عوامل مؤثر بر شکل‌گیری و تقویت سرمایه اجتماعی: نتایج پژوهش‌های گوناگون حاکی از آن است که شکل‌پذیری سرمایه اجتماعی متأثر از بهبود عوامل فردی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی در سکونتگاه‌های روستایی است. با بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی، پیوند قوی‌ای میان روستاییان ایجاد می‌شود که منجر به مشارکت بیشترشان در موضوعات مختلف می‌شود. نظر به اینکه روستاهای مورد مطالعه با روستاهای سایر مناطق کشور از شرایط متفاوتی برخوردارند؛ لذا نمی‌توان به پیچیدن یک نسخه توسعه‌ای واحد اکتفا نمود و لازم است برنامه‌ریزی‌ها و اقدام‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط اجتماعی این روستا (روستاهای مورد مطالعه) صورت پذیرد.

جدول شماره (۱): سرمایه اجتماعی و سنجش نقش آن در توسعه

کشور	شاخص‌های مهم	ویژگی‌های کلیدی رویکرد	محقق / سال ارائه نظر
بریتانیا	- مشارکت اجتماعی و مدنی - شبکه اجتماعی - همکاری متقابل - اعتماد	سرمایه اجتماعی دربرگیرنده شبکه‌ها، هنجارها، ارزش‌ها، ادراک و گروه‌های مشترک	Harper & Kelly, 2003
هندوستان	- شبکه‌های اجتماعی - عضویت‌های گروهی - اعتماد در مردم - اعتماد در نهادها	تفاوت بین ارتباط رسمی / نهادی شده و شبکه غیررسمی و تمایز بین / پیوند هدفمند بین مردم با نهادها و مؤسسات و احساس ذهنی آنها درباره این پیوندها	Vanneman & et al., 2006

کشور	شاخص های مهم	ویژگی های کلیدی رویکرد	محقق / سال ارائه نظر
آفریقای جنوبی	- بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی - مشارکت مردم محلی	- مشارکت روستاییان - بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی	Borgonovi & Andrieu, 2022
آمریکا	- پل ارتباطی با مؤسسات دانشگاهی و دولت - مشارکت در برنامه ریزی راهبردی	- سیر تغییرات اجتماعی - رفاه جامعه	Richmond & Casali, 2022

(طراحی توسط نویسندگان)

۲-۴. الگوی تحلیل

اگر مستند به نظریه های بیان شده بپذیریم که سرمایه اجتماعی، عامل ایجاد و انسجام روابط اجتماعی در میان روستاییان است؛ آنگاه با بهبود سرمایه اجتماعی در روستاها، باید منتظر افزایش تحرک و پویایی روستاییان در حوزه های مختلف توسعه ای بود (Fan & Mahadevan, 2019, p. 1109). در این راستا، توجه به عوامل فردی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی در مقام بهبود سرمایه اجتماعی حائز اهمیت است؛ چراکه می تواند با فراهم آوردن شرایط مساعد در سطح محلی زمینه را برای ارتقای توسعه افزایش دهد. بر این بنیاد، الگوی تحلیل پژوهش حاضر به شرح زیر ارائه می شود:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

شکل شماره (۱): الگوی تحلیل پژوهش

(طراحی توسط نویسندگان)

۳. روش‌شناسی

پژوهش حاضر، به‌لحاظ ماهیت، کمی؛ از حیث نوع، کاربردی؛ و به‌لحاظ رویکرد محققان، توصیفی - تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها از روش پیمایشی (پرسشنامه) و برای تحلیل آنها از روش تحلیل آماری استفاده شده است.

الف. جامعه آماری: ۷ سکونتگاه روستایی در دهستان آملو، جامعه آماری این پژوهش را شکل می‌دهد. برای تعیین حجم نمونه تصادفی در سطح روستاها، بر اساس فرمول «کوکرن»، با سطح اطمینان ۹۵ درصد و پیش‌برآورد واریانس $(0.25) \cdot (0.05 \cdot 0.95)$ و دقت احتمالی مطلوب ۵ درصد، تعداد ۲۵۳ نفر محاسبه شده است. لازم به ذکر است این پژوهش در بازه زمانی دی‌ماه ۱۴۰۱ تا آخر تیرماه ۱۴۰۲ انجام گردید.

$$n = \frac{\frac{1.96^2(0.73)(0.27)}{0.0025^2}}{1 + \frac{1}{742} \left(\frac{1.96^2(0.73)(0.27)}{0.0025^2} - 1 \right)} = 253$$

جدول شماره (۲): جامعه آماری و حجم نمونه مورد مطالعه

بخش	دهستان	روستاهای نمونه	تعداد جمعیت (نفر)	تعداد خانوار نمونه
نظر کهریزی	آمالو	باغچه جیق	۷۳	۲۵
		سراسکند علیا	۱۳۳	۴۵
		شیخ الاسلام	۱۴۳	۴۹
		طهرابند	۱۳۷	۴۷
		ایده لوخان	۱۳۹	۴۷
		زنجیر آباد	۴۹	۱۷
		صوفی حسن	۶۸	۲۳
		کل	۷۴۲	۲۵۳

(منبع: سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵)

ب. روایی و پایایی: برای اطمینان از روایی و پایایی سؤال‌ها، نظر ۱۴ نفر از خبرگان دانشگاهی در زمینه‌های مرتبط (مانند: جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی) دریافت شده است. از این میان تعداد ۴ نفر دانشگاهی، ۷ نفر از کارشناسان فرمانداری و ۳ نفر از کارشناسان جهاد کشاورزی^۳ شهرستان هشتروند بوده‌اند. بر اساس نظر کارشناسان، سؤال‌ها اصلاح و مواردی که از اعتبار لازم برخوردار نبودند، حذف شدند. در نهایت پرسشنامه‌ای ۳۰ سؤالی به‌دست آمد که توزیع گردید. مقدار آلفای به‌دست‌آمده این پژوهش ۰/۷۵ است که نزدیک به ۱ بوده و قابل اعتماد ارزیابی می‌شود.

جدول شماره (۳): مقدار آلفای کرونباخ محاسبه‌شده هریک از متغیرها

متغیر	آلفای کرونباخ
اعتماد اجتماعی	۰/۸۳
مشارکت اجتماعی	۰/۷۹
انسجام اجتماعی	۰/۷۸
آگاهی اجتماعی	۰/۷۶
شبکه و روابط اجتماعی	۰/۷۷

متغیر	آلفای کرونباخ
تشکل اجتماعی	۰/۷۵
عوامل فردی	۰/۸۴
عوامل فرهنگی - اجتماعی	۰/۸۲
عوامل اقتصادی	۰/۷۷
عوامل ساختاری - نهادی	۰/۷۸
مجموع	۰/۸۰
مجموع آلفای کرونباخ کل متغیرها	۰/۸۶

۴. یافته‌های پژوهش

با عنایت به نظریه مبنای ارائه شده و داده‌های به دست آمده، می‌توان یافته‌های پژوهش را به شرح زیر ارائه نمود:

۴-۱. یافته‌های توصیفی

الف. تعداد ۲۳۹ نفر از پاسخگویان مرد (۹۴,۴۶ درصد) و ۱۴ نفر زن (۵,۵۴ درصد) بوده‌اند. بیشترین تعداد پاسخگویان مرد می‌باشند.

ب. میانگین سن پاسخگویان مورد مطالعه، ۳۳,۵۵، دامنه تغییرات ۴۴، حداقل سن ۱۸ و حداکثر آن ۶۳ بوده است. همچنین بیشتر پاسخگویان در بین گروه سنی ۳۱-۴۰ با ۴۷,۸ درصد قرار گرفته‌اند.

پ. تعداد بی سواد ۸۶ نفر؛ (۳۳,۹ درصد)؛ ۲۴ نفر ابتدایی / راهنمایی (۹,۶ درصد)؛ ۲۶ نفر دیپلم (۱۰,۴ درصد)؛ ۱۶ نفر پیش دانشگاهی (۶,۳ درصد)؛ ۳ نفر کاردانی (۱,۳ درصد)؛ ۹۶ نفر کارشناسی (۳۷,۵ درصد) و ۲ نفر کارشناسی ارشد و بالاتر (۰,۹ درصد) بوده است. با توجه به یافته‌ها می‌توان گفت بیشتر پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی بوده‌اند.

۴-۲. یافته‌های تحلیلی

یافته‌ها و تحلیل‌های انجام گرفته نشان می‌دهند که برای متغیر سرمایه اجتماعی و

عوامل مؤثر بر آن با توجه به اینکه سطح معناداری برای همه متغیرها کوچکتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین، توزیع داده‌ها غیرنرمال است (نک. جدول شماره ۴).

جدول شماره (۴): آزمون وضعیت نرمال بودن داده‌ها با استفاده از

آزمون کولموگروف - اسمیرنوف

کولموگروف - اسمیرنوف		شاخص‌ها
سطح معناداری	آماره	
۰/۱۹۰	۰/۱۹۲	اعتماد اجتماعی
۰/۲۱۲	۰/۲۳۱	مشارکت اجتماعی
۰/۱۱۲	۰/۱۹۸	انسجام اجتماعی
۰/۱۹۴	۰/۱۹۳	آگاهی اجتماعی
۰/۲۱۴	۰/۲۳۳	شبکه و روابط اجتماعی
۰/۱۱۴	۰/۱۹۹	تشکل اجتماعی
۰/۰۹۹	۰/۲۰۶	عوامل فردی
۰/۰۷۶	۰/۳۱۲	عوامل فرهنگی - اجتماعی
۰/۱۶۷	۰/۳۳۲	عوامل اقتصادی
۰/۲۳۲	۰/۱۹۹	عوامل ساختاری - نهادی

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شاخص شبکه و روابط اجتماعی با میانگین ۲/۱۲، پایین‌ترین میزان و شاخص تشکل و گروه‌های اجتماعی با میانگین ۲/۴۱ با بالاترین میانگین، ارزیابی شده‌اند. در مجموع سرمایه اجتماعی با میانگین ۲/۹۴۲ پایین‌تر از وضعیت مطلوب ارزیابی شده است؛ بنابراین سرمایه اجتماعی در وضعیت نامطلوبی در روستاهای مورد مطالعه قرار دارد و با توجه به سطح معناداری به‌دست‌آمده که از سطح معناداری ۰/۰۱ کوچکتر است، می‌توان نتایج آزمون را به جامعه آماری تعمیم داد.

جدول شماره (۵): بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه

مطلوبیت عدد مورد آزمون						
شاخص	مقدار آماره (t)	میانگین عددی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					حد بالا	حد پایین
اعتماد اجتماعی	۲/۳۴۴	۲/۹۵۰	۰/۰۰۰	-۰/۰۵۰	-۰/۰۲۳	-۰/۱۰۹
انسجام اجتماعی	۲/۹۲۳	۲/۹۸۰	۰/۰۰۰	-۰/۰۲۰	-۰/۰۰۸	-۰/۰۶۷
مشارکت اجتماعی	۲/۴۶۶	۲/۸۹۵	۰/۰۰۰	-۰/۱۰۵	-۰/۰۶۷	-۰/۱۶۶
آگاهی اجتماعی	۲/۲۴۴	۲/۹۵۰	۰/۰۰۰	-۰/۰۵۰	-۰/۰۲۳	-۰/۱۰۹
شبکه و روابط اجتماعی	۲/۱۲۳	۲/۹۸۰	۰/۰۰۰	-۰/۰۲۰	-۰/۰۰۸	-۰/۰۶۷
تشکل و گروه‌های اجتماعی	۲/۴۱۶	۲/۸۹۵	۰/۰۰۰	-۰/۱۰۵	-۰/۰۶۷	-۰/۱۶۶
جمع (سرمایه اجتماعی)	۲/۹۴۲۱	۲/۹۴۲	۰/۰۰۰	۰/۰۵۸	-۰/۰۳۳	-۰/۱۰۹

(یافته‌های پژوهش حاضر)

بر اساس یافته‌های جدول (۵) وضعیت شاخص‌های سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه نشان‌دهنده این است که کلیه شاخص‌ها با سطح معناداری مناسب و قوی در این روستاها در ابعاد سرمایه اجتماعی هستند که باید از این فرصت در راستای توسعه این روستاها بهره‌برداری شود.

الف. تحلیل رابطه بین عوامل اثرگذار بر سرمایه اجتماعی روستاییان

نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون حاکی از آن است که بین عوامل فردی با تشکل و گروه‌های اجتماعی با ضریب ۰/۵۵۶ بیشترین رابطه معنادار و با شبکه و روابط اجتماعی با ضریب ۰/۴۱۳ کمترین رابطه معنادار برقرار است. بین عوامل اقتصادی با مشارکت اجتماعی با ضریب ۰/۵۱۲ بیشترین رابطه معنادار و با اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۴۲۲ کمترین رابطه معنادار برقرار است. بین عوامل فرهنگی - اجتماعی با مشارکت اجتماعی با ضریب ۰/۵۷۷ بیشترین رابطه معنادار و با اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۴۳۴ کمترین رابطه معنادار برقرار است. نتایج نشان داد که بین عوامل ساختاری - نهادی با شبکه و روابط اجتماعی ضریب ۰/۴۲۲ بیشترین رابطه معنادار و با انسجام اجتماعی با ضریب ۰/۳۲۳ کمترین رابطه معنادار برقرار است.

جدول شماره (۶): همبستگی بین عوامل مختلف با سرمایه اجتماعی در آزمون همبستگی پیرسون

عوامل	سرمایه اجتماعی	انسجام اجتماعی	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	آگاهی اجتماعی	شبکه و روابط اجتماعی	تشکل و گروه‌های اجتماعی
عوامل فردی	ضریب پیرسون	* ۰/۴۸۸ ^۴	* ۰/۵۱۳	* ۰/۵۴۴	* ۰/۴۷۸	* ۰/۴۱۳	* ۰/۵۵۶
	سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱
	تعداد	۳۳۶	۳۳۶	۳۳۶	۳۲۶	۴۳۵	۳۴۴
عوامل اقتصادی	ضریب پیرسون	* ۰/۴۶۷	* ۰/۴۲۲	* ۰/۵۱۲	* ۰/۴۵۶	* ۰/۴۲۶	* ۰/۵۱۴
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۳۶	۳۳۶	۳۳۶	۳۲۵	۴۳۷	۳۲۷
عوامل فرهنگی - اجتماعی	ضریب پیرسون	* ۰/۴۴۳	* ۰/۴۳۴	* ۰/۵۷۷	* ۰/۴۴۴	* ۰/۴۳۹	* ۰/۵۶۳
	سطح معناداری	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۳۶	۳۳۶	۳۳۶	۳۳۸	۴۳۴	۳۴۲
عوامل ساختاری - نهادی	ضریب پیرسون	* ۰/۳۲۳	* ۰/۴۱۸	* ۰/۴۰۹	* ۰/۳۲۴	* ۰/۴۲۲	* ۰/۴۱۲
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۳۶	۳۳۶	۳۳۶	۳۴۹	۳۲۹	۳۳۹

(یافته‌های پژوهش حاضر)

ب. تحلیل تأثیر عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی

در جدول شماره (۷) مقدار ضریب تعیین ۰/۷۷۸ است؛ یعنی متغیر مستقل ۰/۷۷ درصد از متغیر وابسته را تبیین می‌کند و این نشان می‌دهد که بین عوامل مؤثر بر میزان سرمایه

اجتماعی با توجه به سطح معناداری به‌دست‌آمده که برابر با ۰/۰۰۱ است (نک. جدول شماره ۸)، رابطه کاملاً معنادار و منسجمی برقرار می‌باشد. با این توصیف می‌توان چنین تحلیل نمود که عوامل فردی، ساختاری - نهادی، فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی بر سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه چشم‌گیر بوده است.

جدول شماره (۷): تحلیل واریانس عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی

خطای معیار	ضریب تعیین اصلاح‌شده	ضرب تعیین	ضریب همبستگی
۰/۰۴۵	۰/۷۶۳	۰/۷۷۸	۰/۷۸۴

جدول شماره (۸): تحلیل واریانس عوامل مؤثر بر میزان سرمایه اجتماعی

مؤلفه	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آمار F	سطح معناداری
اثر رگرسیون	۸/۳۳۴	۴	۶/۳۳۴	۳۱/۳۲۳	۰/۰۰۱
باقیمانده	۲/۶۵۶	۳۳۲	۰/۰۰۱		
جمع	۱۱/۰۰۰	۳۳۶			

نتایج ناشی از تحلیل داده‌های آمده در جدول شماره ۹ نیز حاکی از آن است که سطح معناداری برای تمام متغیرها کمتر از ۰/۰۱ است. به‌همین خاطر می‌توان نتایج به‌دست‌آمده را به همه اعضای جامعه آماری تعمیم داد. براین‌اساس عوامل فردی و اقتصادی به ترتیب با مقدار بتای ۰/۳۶۴ و ۰/۳۲۹ دارای بیشترین میزان تأثیر بر سرمایه اجتماعی هستند. بعد از آنها عوامل ساختاری - نهادی (با ضریب بتای ۰/۱۷۸) و عوامل فرهنگی - اجتماعی (با ضریب بتای ۰/۲۳۶) در رتبه‌های بعدی تأثیرگذاری قرار دارند.

جدول شماره (۹): ضریب رگرسیون «عوامل اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، فردی،

ساختاری - نهادی» و سرمایه اجتماعی

متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیر استاندارد		T	سطح معناداری
		BETA	خطای استاندارد		
متغیر وابسته (سرمایه اجتماعی)	-	۰/۰۲۵	۰/۵۲	۲/۳۷۶	۰/۰۶۶
عامل اقتصادی	۰/۳۲۹	۰/۰۰۳	۰/۲۶۳	۵/۸۸۹	۰/۰۰۰
عوامل اجتماعی - فرهنگی	۰/۲۳۶	۰/۰۰۵	۰/۱۷۱	۵/۴۶۵	۰/۰۰۰
عوامل فردی	۰/۳۶۴	۰/۰۰۲	۰/۲۸۹	۶/۳۳۴	۰/۰۰۰
عوامل ساختاری - نهادی	۰/۱۷۸	۰/۰۰۶	۰/۲۲۱	۵/۱۳۹	۰/۰۰۰

(یافته‌های پژوهش حاضر)

برای تحلیل آثار مستقیم و غیرمستقیم عوامل ذکر شده در جدول شماره ۱۰ بر سرمایه اجتماعی روستاییان از آزمون تحلیل مسیر استفاده شده است. با توجه به نتایج رگرسیون که بیشترین ضریب بتا متعلق به عوامل فردی با مقدار بتای ۰/۳۶۲ است؛ در مرحله بعد این متغیر را به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. در این راستا نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد در دومین مرحله، عوامل فردی که بیشترین ضریب بتا را در مرحله قبل داشت، به عنوان متغیر وابسته و عوامل اقتصادی، عوامل ساختاری - نهادی و عوامل فرهنگی - اجتماعی به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده‌اند که نتایج حاصل نشان‌دهنده معنادار بودن ضریب t برای همه متغیرها است (ضریب معناداری آن‌ها از ۰/۰۱ درصد کمتر است).

جدول شماره (۱۰): ضریب رگرسیون «عوامل اقتصادی، ساختاری - نهادی و

فرهنگی - اجتماعی» و «عوامل فردی»

متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیر استاندارد		T	سطح معناداری
		BETA	خطای استاندارد		
(عوامل فردی)	-	۰/۰۱۸	۰/۳۶	۲/۷۶۹	۰/۰۴۹
عوامل اقتصادی	۰/۴۴۹	۰/۰۰۳	۰/۳۸۵	۵/۴۶۵	۰/۰۰۰
عوامل ساختاری - نهادی	۰/۳۰۳	۰/۰۰۵	۰/۲۶۸	۴/۷۷۸	۰/۰۰۰
عوامل فرهنگی - اجتماعی	۰/۳۷۴	۰/۰۰۳	۰/۳۱۵	۵/۱۷۶	۰/۰۰۰

(یافته‌های پژوهش حاضر)

با توجه به نتایج به دست آمده (جدول شماره ۱۰) که بیشترین ضریب بتا متعلق به عوامل اقتصادی با مقدار ۰/۴۴۹ است، در مرحله بعد عوامل اقتصادی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. نتایج حاصل نشان دهنده معنادار بودن ضریب t برای همه متغیرها می باشد که ضریب معناداری آن‌ها از ۰/۰۱ درصد کمتر است.

جدول شماره (۱۱): ضریب رگرسیون «عوامل اجتماعی - فرهنگی و عوامل

ساختاری - نهادی» و «عوامل اقتصادی»

متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیر استاندارد		T	سطح معناداری
		BETA	خطای استاندارد		
متغیر وابسته (عوامل اقتصادی)	-	۰/۰۱۶	۰/۵۶	۲/۶۶۱	۰/۰۷۰
عوامل اجتماعی - فرهنگی	۰/۵۸۰	۰/۰۰۲	۰/۴۶۲	۶/۴۹۷	۰/۰۰۰
عوامل ساختاری - نهادی	۰/۴۳۷	۰/۰۰۴	۰/۳۷۸	۶/۲۸۷	۰/۰۰۰

(یافته‌های پژوهش حاضر)

با توجه به نتایج به دست آمده (جدول شماره ۱۱) که بیشترین ضریب بتا متعلق به عوامل اجتماعی - فرهنگی با مقدار بتای ۰/۵۸۰ است؛ لذا در مرحله بعد عوامل اقتصادی - اجتماعی را به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. نتایج حاصل

نشان‌دهنده معنادار بودن ضریب t برای همه متغیرها است که ضریب معناداری آن‌ها از ۰/۰۱ درصد کمتر است.

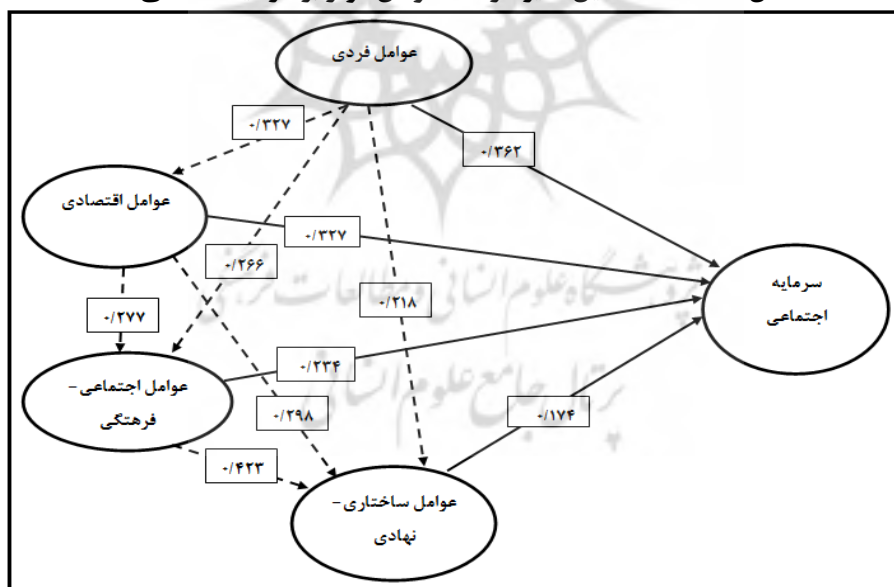
جدول شماره (۱۲): ضریب رگرسیون (عوامل ساختاری - نهادی) و (عوامل اجتماعی - فرهنگی)

متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیر استاندارد		T	سطح معناداری
		B	خطای استاندارد		
عوامل اجتماعی - فرهنگی	-	۰/۰۳۹	۰/۴۸	۲/۴۴۵	۰/۰۵۵
عوامل ساختاری - نهادی	۰/۶۵۷	۰/۰۰۲	۰/۵۹۵	۵/۳۳۲	۰/۰۰۰

(یافته‌های پژوهش حاضر)

نتایج حاصل نشان‌دهنده معنادار بودن ضریب t برای عوامل ساختاری - نهادی در سطح ۰/۰۱ معنادار است. با رسم شکل (۲) آخرین مرحله از تحلیل مسیر انجام شده تا به اثرهای مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل و وابسته مشخص شود.

شکل شماره (۲): تحلیل مسیر اثرهای عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی

(طراحی توسط نویسندگان)

در این راستا بر اساس تحلیل مسیر؛ برای به دست آوردن اثرهای غیرمستقیم متغیرهای

مستقل، ضرایب مسیر در هم ضرب شدند، و برای اثرهای کلی ضرایب کلیه مسیر منتهی به متغیر وابسته در هم جمع شدند.

جدول شماره (۱۳): سنجش میزان اثرهای مستقیم و غیرمستقیم عوامل مؤثر بر

بهبود سرمایه اجتماعی

متغیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کلی	اولویت‌بندی
عامل اقتصادی	۰/۳۲۷	۰/۳۰۹	۰/۶۳۶	۲
عوامل اجتماعی - فرهنگی	۰/۲۳۴	۰/۰۷۴	۰/۳۰۸	۳
عوامل فردی	۰/۳۶۲	۰/۳۷۷	۰/۷۳۹	۱
عوامل ساختاری - نهادی	۰/۱۷۴	-	۰/۱۷۴	۴

(یافته‌های پژوهش حاضر)

نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد به جز عوامل ساختاری - نهادی همه متغیرها به‌طور غیرمستقیم نیز بر روی سرمایه اجتماعی تأثیرگذارند. نتایج حاکی از آن است که عوامل فردی با اثر کلی ۰/۷۳۹ و عوامل اقتصادی با اثر کلی ۰/۶۳۶ به ترتیب بیشترین تأثیر را بر سرمایه اجتماعی در روستاها دارند و عوامل ساختاری - نهادی با اثر کلی ۰/۱۷۴ کم‌ترین تأثیر را در میان سایر عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی داشته است.

۳-۴. یافته‌های استنباطی

بر اساس یافته‌ها نتایج حاکی از آن است که وضعیت سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه نامطلوب است، به گونه‌ای که میانگین به دست آمده همه شاخص‌های سرمایه اجتماعی پایین‌تر از حد مطلوب است. در مجموع سرمایه اجتماعی با میانگین ۲/۹۴۲ پایین‌تر از وضعیت مطلوب به دست آمده است؛ بنابراین سرمایه اجتماعی در وضعیت نامطلوبی در این روستاها قرار دارد و با توجه به سطح معناداری به دست آمده که از سطح معناداری ۰/۰۱ کوچک‌تر است، فرض پژوهش نشان‌دهنده وضعیت نامطلوب سرمایه اجتماعی در این روستاها نامطلوب است. این نتیجه با دیدگاه محققانی که معتقدند اگر انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، شکل و گروه‌های اجتماعی و شبکه اجتماعی و عوامل اجتماعی، اقتصادی، نهادی و

فردی در سکونتگاه‌های روستایی ضعیف باشد، سرمایه اجتماعی در وضع نامطلوبی قرار می‌گیرد؛ مطابقت دارد. همچنین بر اساس ضریب همبستگی پیرسون، نتایج نشان می‌دهد که بین عوامل فردی با شاخص‌های مختلف سرمایه اجتماعی رابطه معناداری در سطح ۰/۰۱ برقرار است؛ بنابراین بین عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی روستاییان و سرمایه اجتماعی، رابطه معناداری وجود دارد و با ضریب اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌شود. این نتیجه با پژوهش‌هایی که طبق آن بین عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی و نهادی روستاییان و سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد، هم‌راستا است. همچنین، با نتایج تحقیقاتی که ویژگی فردی خود به مثابه نوعی سرمایه اجتماعی شناخته می‌شود که بر عملکرد و رفتارشان بر ارتقاء سرمایه اجتماعی اثرگذار است، مطابقت دارد. (Adebayo, 2014) بنابراین می‌توان چنین اظهار داشت که نتایج به دست آمده قابل تعمیم به سایر اعضای جامعه آماری است؛ چراکه سطح معناداری به دست آمده برای تمام متغیرها کوچک‌تر از سطح ۰/۰۵ است. در نتیجه یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر بهبود سرمایه اجتماعی، به ترتیب عوامل اجتماعی، اقتصادی، نهادی و فردی می‌باشد. چنان که برخی دیگر از محققان نیز بر همین دیدگاه هستند (Dorobantu & Nistoreanu, 2012)

نتیجه‌گیری

بررسی تحلیلی متون موجود حکایت از آن دارد که مقوله سرمایه اجتماعی طی چند دهه گذشته در حوزه‌های مطالعاتی بسیاری مورد توجه قرار گرفته و پژوهشگران در مقام شناسایی میزان تأثیرگذاری آن در تحولات سیاسی و اجتماعی مختلف جوامع بوده‌اند. از این منظر می‌توان به بحث مهم توسعه روستایی نیز اشاره داشت که مسئله محوری پژوهش حاضر را شکل می‌دهد. پژوهش حاضر به نقش عوامل مؤثر بر ارتقای ابعاد سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه پرداخته شد. امروزه سرمایه اجتماعی را به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی مورد نیاز برای روستاییان تلقی می‌کنند؛ به گونه‌ای که روستاییان به عنوان عامل مؤثر از نظر نیروی انسانی مورد نیاز در سکونتگاه‌های روستایی، سهم عمده و به سزایی دارند؛ به گونه‌ای عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی و نهادی زمینه

برای سرمایه اجتماعی هموارتر سازد. اهمیت سرمایه اجتماعی در این مهم نهفته است که اعتماد و عمل متقابل، همکاری را از طریق کاهش هزینه‌های معامله افزایش می‌دهد چراکه افراد مجبور نیستند هزینه‌هایی را برای نظارت بر رفتار دیگران انجام دهند و به‌جای آن به ایجاد اعتماد برای انجام کارهای جمعی و گروهی می‌پردازند. در پژوهش حاضر با برنامه‌ریزی‌های لازم و اجرایی، بهبود عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی و نهادی می‌توان به فرایند سرمایه اجتماعی روستاییان در سکونتگاه‌های روستایی کمک کرد. به سخن دیگر، توان‌افزایی محلی از این‌رو اهمیت دارد که می‌تواند در ایجاد چرخه‌های پایدار تواناساز مؤثر واقع شود. در اینجا فرایند توان‌افزایی محلی منجر به مشارکت آگاهانه و فعال مردم روستایی در اجتماع محلی می‌شود. این فرایند مانند بسیاری از فرایندهای اجتماعی دیگر، فرایندی تدریجی است که با تجربه‌های کوچک آغاز می‌شود. سرمایه اصلی در این تجربه‌های کوچک، اعتماد است که مردم به هم می‌کنند. مردم کم‌کم فرامی‌گیرند که گردهم آمده و باهم درباره نحوه تأثیرگذاری طبیعی موجود در محیط گفتگو کنند. تجربیات خود را باهم در میان بگذارند و تلاش کنند که با درک نیازها بر منابع مشترک، برنامه‌ای را به‌منظور بهبود وضع موجود طراحی کنند.

یادداشت‌ها

1. Borgonovi & Andrieu
2. Richmond & Casali

۳. لازم به ذکر است تعداد افراد بر اساس ظرفیت آنها در نظر گرفته شده است؛ به عنوان نمونه گروه جغرافیای دانشگاه تبریز در رشته برنامه‌ریزی روستایی ۴ نفر عضو هیئت علمی داشته است. همین‌طور تعداد افراد فرمانداری و جهاد کشاورزی شهرستان هشترو در اساس تعداد کارشناسان در نظر گرفته شده است.

۴. علامت ستاره در جدول نشانه رابطه بین متغیرها بر اساس ضریب همبستگی پیرسون است.

کتابنامه

- ارسیا، بابک و ساعی، احمد (۱۳۹۸). تأثیر سرمایه اجتماعی دولت بر توسعه سیاسی از دیدگاه شهروندان تهرانی. *دوفصلنامه دانش سیاسی*، ۱۵(۱)، ۲۸-۱.
- بهرامی، رحمت‌الله (۱۳۹۷). ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی بر توسعه روستایی دهستان‌های شهرستان سنندج. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳(۳)، ۷۱۵-۷۲۸.
- خوشفر، غلامرضا و میرزاخانی، شهربانو (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی با سطح توسعه‌یافتگی مورد مطالعه: شهرستان‌های استان گلستان در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۰. *دوفصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی*، ۲(۳)، ۲۵-۱.
- شایان، محسن؛ رئیس، محمدکریم و محمدی، محمود (۱۳۹۷). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقاء شاخص‌های اقتصادی روستاهای شهرستان زرین‌دست. *فصلنامه مطالعات محیطی هفت حصار*، ۶(۲۴)، ۲۸-۱۵.
- صادقی‌شاهدانی، مهدی و مقصودی، حمیدرضا (۱۳۸۹). سنجش سرمایه اجتماعی استان‌های کشور با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی. *دوفصلنامه دانش سیاسی*، ۶(۲)، ۱۳۹-۱۷۶.
- قربانی، علی؛ غنابستانی، علی‌اکبر و شایان، حمید (۱۳۹۹). تحلیل فضایی اثرگذاری سرمایه اجتماعی بر تغییرات سطح توسعه پایدار در حوزه‌های روستایی مطالعه موردی شهرستان بجنورد. *فصلنامه علمی برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۰(۱)، ۲۸-۱.
- مبشری، محمد (۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی. *پژوهشکده/استراتژیک، پژوهشنامه مدیریت و سرمایه اجتماعی*، ۴۰(۳)، ۱۳۵-۱۵۶.
- محمودی، سمیرا و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۹۶). نابرابری فضایی سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی استان خراسان رضوی. *رفاه اجتماعی*، ۱۷(۶۷)، ۱۳۵-۱۷۱.

مرید سادات، پگاه؛ زراع خلیلی، مسلم و فرهادی، ولی‌اله (۱۳۹۶). جایگاه سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی: بخش بیضاء، شهرستان سپیدان. پژوهش‌های دانش زمین، ۸(۲۹)، ۵۵-۷۴.

مصطفوی، سیدمحمدحسن (۱۳۸۷). عوامل تأثیرگذار بر سطح سرمایه اجتماعی و راهکارهای ارتقای آن. ماهنامه مهندسی فرهنگی، ۳(۲۳)، ۱۰-۳۱.

- Adedire, SA. (2014). Local Government and the Challenges of Rural Development in Nigeria (1999 to date). *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19(4), 98-107.
- Borgonovi, Francesca & Andrieu, Elodie (2020). Bowling together by bowling alone: Social capital and Covid-19. *Social Science & Medicine*, (265), 113501.
- Dorobantu, Maria Roxana & Nistoreanu, Puiu (2012). Rural Tourism and Ecotourism—the Main Priorities in Sustainable Development Orientations of Rural Local Communities in Romania.
- Fan, Vanessa Sha & Mahadevan, Renuka (2019). The role of social capital and remote Chinese villagers' well-being. *Social Indicators Research*, 143(3), 1109-1128.
- Harper, Rosalyn & Kelly, Maryanne (2003). *Measuring SocialCapital in the United Kingdom*. London: Office for National Statistics 23.
- Richmond, L. & Casali, L. (2022). The Role of Social Capital in Fishing CommunitySustainability: Spiraling down and up in a Rural California Port. *Marine Policy*, 1(137), 104934. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2021.104934>.
- Vanneman, Reeve; Desai, Sonalde & Noon, James (2006). *SocialCapital in India: Networks, Organizations, and Confidence*. The Annual Meeting of the American Sociological Association, Montreal.